

Niko Ikić, KBF - Sarajevo

DOBAR PRAVAC U PRAVOM SMJERU. PRIJEVOD I KOMENTAR DOKUMENTA IZ CHIETIJA

UVOD

Četrnaesta (14.) skupština Međunarodne mješovite komisije za dijalog između Katoličke i Pravoslavne Crkve održana je u mjestu Francavilla al Mare, biskupija Chieti, u talijanskoj pokrajini Abruzzo od 16. do 21. rujna 2016. god. S katoličke strane bilo je prisutno 26 predstavnika, a s pravoslavne strane bili su prisutni svi osim predstavnika Bugarske pravoslavne Crkve. Skupština je održana pod supredsjedanjem kardinala Kurta Kocha, pročelnika Papinskog vijeća za jedinstvo kršćana, i nadbiskupa (arhiepiskopa) Joba s Telmessosa iz Carigradskog patrijarhata koji službuje u Genevi (Götha), a koji je u Komisiji zamijenio metropolita Joannesa Zizioulasa. Njihovi podtajnici bili su metropolit Gennadios od Sassine (Ekumenski patrijarhat, kojeg su mnogi pravoslavni predstavnici željeli za supredsjedatelja Komisije zbog čega je izborna sjednica pravoslavnog dijela Komisije bila prekidana) i s katoličke strane mons. Andrea Palmieri iz Papinskog vijeća.

Glavna tema skupštine bila je diskusija o dokumentu „Sinodalnost i primat u prvom tisućljeću. Na putu zajedničkog razumijevanja u službi jedinstva Crkve“. Taj dokument već je bio koncipiran na 13. sjednici u Amanu te usuglašavan od strane zajedničke potkomisije. Teološka diskusija bila je koncentrirana na pitanje značenja i međusobne povezanosti sinodalnosti i primata u prvom tisućljeću u svjetlu višeslojnih i promjenljivih okolnosti u odnosima kršćanskog Istoka i Zapada. Uočavajući važnost različitosti koja se u Crkvi očituje, Komisija je prepoznala kontinuitet teoloških, kanonskih i liturgijskih načela koja predstavljaju vezu zajedništva Istoka i Zapada. Takav zajednički pogled na vrlo osjetljivo pitanje snažno je vrelo inspiracija i za katolike i za pravoslavne u nastojanju uspostave ponovnog punog zajedništva. Na tom temelju obje strane

trebaju tražiti odgovor na pitanje kako primat, sinodalnost i njihovu međusobnu povezanost danas i ubuduće razumjeti i primjenjivati. U tom duhu Međunarodna mješovita komisija zaključila je da se u idućoj godini susretnu koordinacijske potkomisije kako bi pripravile ovu temu i njezine aspekte koja je važna za daljnji dijalog.

2. PRIJEVOD DOKUMENTA

Zajednička komisija za teološki dijalog između Rimokatoličke i Pravoslavne Crkve

SINODALNOST I PRIMAT U PRVOM TISUČLJEČU.

Na putu zajedničkog razumijevanja u službi jedinstva Crkve

Chieti, 21. rujna 2016.¹

„Što smo vidjeli i čuli, navješćujemo i vama, da i vi imate zajedništvo (*koinonia*) s nama. A naše je zajedništvo (*koinonia*) s Ocem i sa Sinom njegovim Isusom Kristom. I to vam pišemo da radost vaša bude potpuna“ (1 Iv 1,3-4).

1. Crkveno zajedništvo proizlazi izravno iz utjelovljenja Riječi Božje, voljom (*eudokia*) Oca po Duhu Svetomu. Krist, koji je sišao na zemlju, utemeljio je Crkvu kao svoje Tijelo (usp.: 1 Kor 12,22-27). Jedinstvo osoba Presvetog Trojstva zrcali se u međusobnom zajedništvu (*communio, koinonia*) članova Crkve. Kao što kaže sv. Maksim Ispovjedalac, Crkva je preslika (*eikon*) Presvetog Trojstva.² Na posljednjoj večeri Isus je molio svojega Oca: „Sačuvaj ih u svome imenu, koje si mi dao, da budu jedno kao i mi“ (Iv 17,11). To se trojstveno jedinstvo očituje u svetoj euharistiji u kojoj se Crkva moli Bogu Ocu po Isusu Kristu u Duhu Svetomu.
2. Od najranijih vremena jedna Crkva postoji u mnogim mjesnim Crkvama. Zajedništvo Svetoga Duha (*koinonia*, usp.: 2 Kor 13,13) bilo je živo iskustvo jedinstva u različitosti i unutar svake mjesne Crkve i u njihovim međusobnim odnosima. Pod vodstvom Duha Svetoga (Iv 16,13) razvila je Crkva oblike uređenja i različite forme djelovanja u suglasju s njezinim bićem kao „jedan narod, ujedinjen jedinstvom

¹ http://www.unifr.ch/iso/assets/files/Texte/Chieti_Dokument_D_final.pdf (15.5.2017.)

² MAKSIM ISPOVJEDNIK, *Mystagogia*, u: *Patrologia graeca* (PG) 91,663D.

Oca, Sina i Duha Svetoga“.³

3. **Sinodalnost** je temeljna kvaliteta Crkve kao cjeline. Tako piše Ivan Zlatousti: „Crkva' znači i skup (zajednicu) povezanih dijelova (systema) i sabornost (synodos)“.⁴ Izraz dolazi od riječi „susret“ (grčki: *synodos*; latinski: *concilium*) a odnosi se u prvom redu na sastajanje biskupa pod vodstvom Duha Svetoga na zajedničko savjetovanje i djelovanje iz skrbi za Crkvu. U proširenom smislu izraz se odnosi na aktivno sudjelovanje svih vjernika u životu i poslanju Crkve.
4. Pojam **primat** odnosi se na ulogu prvoga (*primus, protos*). U Crkvi primat pripada Isusu Kristu, njezinoj Glavi: „On je Glava Tijela Crkve. On je Početak, Prvorodenac od mrtvih, da u svemu bude Prvak (*proteuon*)“ (Kol 1,18). Crkvena tradicija nedvojbeno svjedoči da je biskup unutar sinodalnog života Crkve na različitim razinama uvijek bio priznat kao „prvi“. Isus Krist povezuje tu ulogu „prvoga“ sa „služenjem“ (*diakonia*): „Ako tko želi biti prvi, neka bude od svih posljednji i svima poslužitelj“ (Mk 9,35).
5. U drugom tisućljeću zajedništvo (*communio*) Istoka i Zapada bilo je prekinuto. Bili su poduzimani mnogi naponi da se ponovno uspostavi zajedništvo katolika i pravoslavnih, ali bezuspješno. „Zajednička međunarodna komisija za teološki dijalog između Rimokatoličke Crkve i Pravoslavne Crkve“ u svojem je dugotrajnom radu na prevladavanju različitih teoloških pogleda istražila odnos između sinodalnosti i primata u životu Crkve. Različito razumijevanje te stvarnosti igralo je značajnu ulogu u udaljavanju pravoslavnih i katolika. Stoga je nužno tražiti zajedničko razumijevanje tih međusobno povezanih, upotpunjujućih i nedjeljivih stvarnosti.
6. Da bi se doseglo zajedničko razumijevanje primata i sinodalnosti, nužno je ponovo promisliti povijesne temelje. Bog se objavljuje u povijesti. Od posebne je važnosti raditi oko zajedničkog teološkog tumačenja povijesti liturgije, duhovnosti, institucija i kanona Crkve, budući da ti aspekti uvijek imaju teološku dimenziju.
7. Mjerodavna je povijest Crkve u prvom tisućljeću. Usprkos nekim prolaznim odvajanjima kršćani Istoka i Zapada živjeli

---

³ CYPRIJAN, *De oratione dominica*, 23, u: *Patrologia latina* (PL) 4,536: „*de unitate Patris et Filii et Spiritui sancti plebs adunata*“.

⁴ IVAN ZLATOUSTI, *Explicatio in Ps 149*, u: PG 55,493.

su u to vrijeme u zajedništvu u čijem okviru su uspostavljene neke bitne strukture Crkve. Odnos sinodalnosti i primata poprimao je različite forme, koje danas mogu predstavljati životni putokaz za pravoslavne i katolike u njihovim naporima oko ponovne uspostave punoga zajedništva.

Mjesna Crkva

8. Jedna, sveta, katolička (opća) i apostolska Crkva, čija je Glava Krist, uprisutnjuje se u euharistijskom zborovanju (*synaxis*) mjesne Crkve po njezinu biskupu. Biskup je onaj koji predsjedava (*prestos*). Biskup na liturgijskom skupu čini Isusa Krista prisutno vidljivim. U mjesnoj Crkvi (tj. u dijecezi) mnogi su vjernici s klerom po jednom biskupu međusobno ujedinjeni u Kristu i stoje u zajedništvu s biskupom u svakom pogledu života Crkve, a posebice u euharistijskom slavlju. Sveti Ignacije Antiohijski poučava: „Gdjegod da je biskup, tamo treba biti i narod, kao i gdje je Krist, tu je i opća Crkva (*katholike ekklesia*).”⁵ Svaka mjesna Crkva slavi euharistiju u zajedništvu s drugim mjesnim Crkvama koje priznaju istu vjeru i slave istu euharistiju. Kada neki svećenik predsjedava euharistiji, uvijek se spominje mjesni biskup kao znak jedinstva mjesne Crkve. U euharistiji su predsjedatelji (*prestos*) i zajednica međusobno upućeni jedni na druge: zajednica ne može slaviti euharistiju bez predsjedatelja (*prestos*), a predsjedatelj (*prestos*) sa svoje strane mora slaviti sa zajednicom.
9. Ta međusobna upućenost između predsjedatelja (*prestos*) ili biskupa i zajednice konstitutivni je element za život mjesne Crkve. Zajedno s klerom, koji je ucijepljen u njegovu službu, mjesni biskup djeluje u središtu vjernika, koji su Kristovo stado, kao jamac i sluga jedinstva. Kao nasljednik apostola on izvršava svoje poslanje kao službu u ljubavi u kojoj kao pastir vodi svoju zajednicu i kao njezina glava uvodi je u istini u sve dublje jedinstvo s Kristom i pri tome čuva apostolsku vjeru kroz navještaj evanđelja i slavlje sakramenata.
10. Budući da je biskup glava svoje mjesne Crkve, on predstavlja svoju Crkvu nasuprot drugim mjesnim Crkvama i u zajedništvu svih Crkava. Isto tako on očituje zajedništvo

⁵ IGNACIJE ANTIOHIJSKI, *Epistula ad Smyrnaeos*, 8.

drugih Crkava u odnosu na svoju Crkvu. To je temeljno načelo sinodalnosti.

Regionalno zajedništvo Crkava

11. Čvrsto utemeljeni dokazi svjedoče da su biskupi rane Crkve bili svjesni da su suodgovorni za Crkvu kao cjelinu. Sv. Ciprijan kaže: „Postoji samo jedno biskupsko dostojanstvo, koje je pak razdijeljeno na jednodušnu cjelovitost svakog od mnogih biskupa (svaki pojedini ima udjela samo po čuvanju cjelovitosti).”⁶ Vez jedinstva je izražen zahtjevom da najmanje tri biskupa sudjeluju pri ređenju (*cheirotonia*) novoga biskupa.⁷ Taj vez jedinstva također je bio jasno očitovan na mnogim sastancima biskupa koji su na koncilima ili sinodama zajednički raspravljali pitanja nauka (*dogma, didaskalia*) i prakse vjere, kao i u čestoj razmjeni pisama i međusobnim posjetima.
12. Već u prva četiri stoljeća nastale su razne grupacije dijeceza unutar određenih pokrajina. *Protos*, prvi među biskupima regije, bio je biskup prvostolnik, biskup metropole, a njegova služba metropolita bila je trajno vezana uz njegovo sjedište. Ekumenski koncili su dali metropolitima izvjesnu prednost (*presbeia, pronomia, dikaia*), uvijek u okviru sinodalnosti. Tako Prvi ekumenski koncil (Niceja 325. g.) određuje da se potvrda (*kyros*) izbora novog biskupa daje metropolitu, dok se istodobno zahtijeva da svi biskupi provincije osobno sudjeluju pri izboru i biskupskom ređenju ili se traži njihova pismena suglasnost – što predstavlja sinodalno djelovanje *par excellence*.⁸ Četvrti ekumenski koncil (Kalcedon, 451. g.) ponovno podsjeća na prava (*dikaia*) metropolita i ustraje na tome da se ta

---

⁶ CIPRIJAN, *De unitate Ecclaeisae*, 5: „*episcopatus unus est cuius a singulis in solidum pars tenetur*“.

⁷ Prvi ekumenski koncil (Niceja, 325. g.), kanon 4: „Najbolje je da biskup bude zaređen od svih biskupa provincije. Ako je to zbog opasnog stanja ili zbog velike udaljenosti teško ostvarivo, u svakom slučaju moraju se istovremeno skupiti najmanje tri biskupa. Pod pretpostavkom da su odsutni biskupi složni i da su pismeno dali svoju suglasnost, biskupsko ređenje može se obaviti. Potvrdu o izvršenju dobiva metropolit svake pojedine provincije“. Usp. također *Apostolikon* 1: „Jedan biskup mora biti ređen od dva ili tri biskupa.“

⁸ Prvi ekumenski koncil (Niceja, 325. g.), kanon 4; usp. kanon 6: „Ako netko postane biskup bez dopuštenja metropolita, onda neka velika sinoda donese odluku da nije biskup.“

služba ima razumjeti kao crkvena a ne politička.⁹ Isto tvrdi i sedmi ekumenski koncil (Niceja II., 787. g.).¹⁰

13. Apostolski 34. kanon nudi jedan kanonski opis međuodnosa između *protosa* i drugih pokrajinskih biskupa: „Biskupi jedne provincije ili pokrajine (*ethnos*) moraju priznati onoga koji je među njima prvi (*protos*) i njega smatrati svojim glavnim (*kephale*) i ne činiti ništa važno bez njegova dopuštenja (*gnome*); svaki biskup treba činiti samo ono što se tiče njegove vlastite dijeceze (*paroikia*) i od nje zavisna područja. Prvi (*protos*) pak ne može činiti ništa bez pristanka svih biskupa. Na takav način će vladati sloga (*homonoia*), a Bog će biti slavljen po Gospodinu u Svetomu Duhu.“¹¹
14. Uspostava metropolija oblik je regionalnog zajedništva među mjesnim Crkvama. U nadolazećem vremenu razvili su se drugi oblici, poimence patrijarhati, koji su obuhvaćali više metropolija. Metropolit kao i patrijarh bili su dijecezanski biskupi s punom biskupskom vlašću unutar vlastitih dijeceza. U stvarima koje su se odnosile na njihove vlastite metropolije ili patrijarhate morali su djelovati u suglasnosti s drugim biskupima. Takav način djelovanja korijen je sinodalnih institucija u užem smislu riječi, kao npr. regionalne sinode biskupa. Te su sinode sazivali metropoliti ili patrijarsi, koji su njima i predsjedali. Predsjedatelj i svi biskupi djelovali su u međusobnom nadopunjavanju i bili su odgovorni sinodi.

Crkva na općoj razini

15. Između četvrtog i sedmog stoljeća bio je priznat redosljed (*taxis*) pet patrijaršijskih sjedišta na temelju ili uz dopuštenje ekumenskih koncila, pri čemu je rimsko sjedište zauzimalo prvo mjesto i vršilo počasni primat (*presbeia tes times*), a slijedili su ga sjedišta u Carigradu, Aleksandriji, Antiohiji i Jeruzalemu, po ovakvom točno određenom redosljedu,

---

⁹ Četvrti ekumenski koncil (Kalcedon, 451. g.), kanon 12: „Svi gradovi koji su carskom uredbom počašćeni titulom ‘metropole’ navode titulu kao počasnu, i to tako da stvarna (*kata aletheian*) prava glavnoga grada i dalje ostaju.“

¹⁰ Sedmi ekumenski koncil (Niceja II., 787. g.), kanon 11 osigurava metropolitima pravo imenovanja biskupa svojih sufraganskih biskupija, ako to biskupi nisu učinili.

¹¹ Usp.: Sinodu u Antiohiji (327. g.), kanon 9: „Biskupi svake provincije (*eparchia*) neka budu podložni onom biskupu koji ima prvenstvo u metropoliji.“

sukladno kanonskoj tradiciji.¹²

16. Na Zapadu se razvio primat rimskog sjedišta, posebno od četvrtog stoljeća kroz povezivanje s Petrovom ulogom među apostolima. Primat rimskoga biskupa među drugim biskupima postupno se razumio kao prvenstvo koje mu je pripisano jer je on nasljednik Petra, apostolskog prvaka.¹³ Takvo razumijevanje Istok nije preuzeo. Tamo se drukčije interpretiralo Sveto pismo i oce u ovoj stvari. Naš dijalog se možda ubuduće treba vratiti tom pitanju.
17. Kada bi se birao novi patrijarh od ovih po redoslijedu (*taxis*) pet sjedišta, normalna praksa je bila da novoizabrani pošalje pisma na sve patrijarhate i u njima obznani svoj izbor i priloži ispovijest svoje vjere. Kad se ime novoga patrijarha, sukladno pravom redoslijedu, upiše u diptihe njihovih Crkava te pročita u liturgiji, drugi patrijarsi bi priznavali njegov izbor. Redoslijed (*taxis*) patrijaršijskih sjedišta nalazio je svoj najviši izražaj u slavlju svete euharistije. Uvijek kad se skupe na slavlje euharistije, dva ili više patrijarha zauzimali su svoja mjesta sukladno redoslijedu (*taxis*). Takva praksa jasno očituje euharistijski karakter njihova zajedništva.
18. Još od prvog ekumenskog koncila (Niceja, 325. g.) bila su na ekumenskim koncilima raspravljana i rješavana važna

---

¹² Usp.: Prvi ekumenski koncil (Niceja, 325. g.), kanon 6: „Stari običaji (prava) u Egiptu, Libiji i Pentapolisu i dalje ostaju. Biskup Aleksandrije ima jurisdikciju nad njima, ali također i za biskupa Rima vrijede odgovarajući običaji (prava). Također ostaju na snazi stara prava (presbeia) Crkvama u Antiohiji i drugim provincijama“; Drugi ekumenski koncil (Carigrad, 381. g.), kanon 3: „Biskup Carigrada ima počasni primat (*presbeia tes times*) poslije biskupa Rima jer je Carigrad Novi Rim“; Četvrti ekumenski koncil (Kalcedon, 451. g.), kanon 28: „[...] Stolici starog Rima oci su iz razumljivih razloga priznali prednost jer je taj grad bio carski. Iz istog motiva 150 bogoljubnih biskupa priznalo je ista prava visoko posvećenoj stolici Novoga Rima, pri čemu je njihovo prosuđivanje glasilo razborito budući da je ovo također carski i senatski grad koji uživa ista prava kao i stari carski grad Rim, stoga treba biti također u crkvenom pogledu opskrbljeno jednakom vlašću i ugledom jer je ovaj grad drugi poslije onoga“ (ovaj kanon nije nikada bio priznat na Zapadu); Trulanski koncil (692. g.), kanon 36: „Obnavljamo one zakonske propise koje je u ovom Bogom zaštićenom gradu zaključilo 150 otaca i u Kalcedonu skupljenih 630 svetih otaca te određujemo da biskupsko sjedište Carigrada uživa iste privilegije kao biskupsko sjedište staroga Rima te da se u crkvenim stvarima uzdiže kao onaj, a pri tome da stoji na drugom mjestu poslije onoga. Na sljedećem mjestu treba brojiti biskupsko sjedište velikog grada Aleksandrije, a poslije ovoga ono sjedište grada Jeruzalema.“

¹³ Usp.: JERONIM, *Commentarium in Isaiam libri*, 14, 53, u: Leon, *Sermo* 96, 2-3.

pitanja s obzirom na vjeru i kanonsko uređenje u Crkvi. Iako biskup Rima nije bio osobno prisutan ni na jednom od tih koncila, bio je u svakom slučaju ili zastupan preko svojih delegata, ili je naknadno dao suglasnost koncilskim odlukama. Crkveno razumijevanje kriterija za prihvaćanje nekog koncila kao ekumenskog razvilo se u tijeku prvog tisućljeća. Tako je npr. sedmi ekumenski koncil (Niceja II., 787. g.) motiviran povijesnim prilikama dao opširan opis kriterija kako ih se tada razumjelo: pristanak (*symphonia*) vrhovnih poglavara Crkvi, sudjelovanje (*syergeia*) rimskog biskupa i suglasnost (*symphronountes*) drugih patrijarhata. Ekumenski koncil mora imati svoj sukladni redosljedni broj u nizu održavanja ekumenskih koncila, a njegov nauk mora biti sukladan nauku prije održanih koncila.¹⁴ Prihvaćanje od strane Crkve kao cjeline uvijek je bio posljednji kriterij za ekumenski karakter nekog koncila.

19. U tijeku stoljeća u nekoliko slučajeva disciplinske naravi, kao npr. pri uklanjanju nekog biskupa, apeliralo se na rimskog biskupa također i s Istoka. Na sinodi u Sardici (343. g.) pokušalo se postaviti pravila za takvo postupanje.¹⁵ Sinoda u Sardici bila je prihvaćena na Trulanskom koncilu (692. g.).¹⁶ Kanoni iz Sardike određivali su da neki biskup, koji je bio osuđen, može apelirati na rimskog biskupa, a taj posljednji mogao je, ako mu se činilo prikladnim, odrediti ponavljanje postupka koji su onda provodili biskupi iz susjedne provincije s obzirom na biskupsko sjedište kojeg se to tiče. Apelacije u disciplinskim stvarima bile su slane i sjedištu u Carigradu,¹⁷ kao i drugim sjedištima. Takve apelacije značajnim sjedištima bile su uvijek tretirane na sinodalni način. Apelacije na rimskog biskupa s Istoka izražavale su zajedništvo (*communio*) Crkve, ali rimski biskup nije imao (vršio) kanonski autoritet nad Crkvama Istoka.

Zaključak

¹⁴ Usp.: Sedmi ekumenski koncil (Niceja II., 787. g.): J. D. MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, XIII, 208D-209C.

¹⁵ Usp.: Sinoda u Sardici (343. g.), kanon 3 i 5.

¹⁶ Usp.: Trulanski koncil (692. g.), kanon 2. Na sličan način prihvatila je Focijanska sinoda (861. g.) kanone iz Sardike, utoliko što biskupu Rima pripada pravo *kasacije* (najviši sud za žalbe, N.I.) u slučajevima, a u jednom takvu je u Carigradu već bila donesena jedna presuda.

¹⁷ Usp.: Četvrti ekumenski koncil (Kalcedon, 451. g.), kanon 9 i 17.

20. Za vrijeme prvog tisućljeća Crkva na Istoku i Zapadu bila je ujedinjena po tome što je čuvala apostolsku vjeru, održavala apostolsku sukcesiju biskupa, razvijala strukture sinodalnosti u neodjeljivoj povezanosti s primatom te što je razumijevala autoritet kao službu (*diakonia*) ljubavi. Iako je jedinstvo između Istoka i Zapada u nekim vremenima bilo ometano, biskupi Istoka i Zapada bili su svjesni da pripadaju jednoj Crkvi.
21. Ta zajednička baština teoloških načela, kanonskih propisa i liturgijskih tradicija iz prvog tisućljeća nužna je poveznica i snažan izvor inspiracije i za katolike i pravoslavne kada na početku trećeg tisućljeća pokušavaju zaliječiti rane podjele. Na temelju te zajedničke baštine obje strane moraju razmisliti kako primat, sinodalnost i njihovu međusobnu povezanost razumjeti i vršiti danas i ubuduće.

3. OSVRT IZ OSOBNE PERSPEKTIVE

Onima koji prate susrete i dokumente Međunarodne mješovite komisije za dijalog između Katoličke i Pravoslavne Crkve, jasno je na prvi pogled da je ovaj dokument iz Chietija 2016. god. idejni i sadržajni nastavak dokumenta iz Ravenne iz 2007. god. Već tada je jasno prihvaćana činjenica da se koncilijarnost (sinodalnost) i autoritet međusobno prožimaju i trebaju. Iz povijesno-eklezijalnog vida su uočene i argumentima dokazane tri razine na kojima se sinodalnost i prvenstvo međusobno uvažavaju. Ako je dakle, neupitna opravdanost biskupa - *protosa* na **lokalnoj** (dijecezanskoj) i patrijarha – na **regionalnoj** (metropolitanskoj ili patrijaršijskoj) razini, koji svjedoče i jamče sinodalni način odlučivanja i funkcioniranja mjesne Crkve povezane s višom razinom, onda se snagom zdrave logike otvara pitanje i mogućnost traženja rješenja za *protosa* na općoj razini. Iz iste perspektive se danas čini jednako mogućim uskladiti odnos s općom razinom, slično kako je nekad bio uređen odnos lokalne i regionalne razine.

Dokument iz Chietija očito je mali pomak u istom smjeru dokumenta iz Ravenne, ali je također svjedok da se, devet godina poslije Ravenne, nije uspjelo naći ključ konačnog rješenja. Veliko značenje ovog dokumenta leži pak u tome da ravenski pravac nije zaboravljen i napušten, iako je bio ugrožen. Štoviše, Chieti potvrđuje njegov pravi

smjer a do konačnog rješenja će trebati još tragati. I dalje se želi istražujući tražiti rješenje kako koncipirati i ostvariti puno zajedništvo Crkve na temeljima pomirene i prožimane sinodalnosti i primata, na zasadama sinodalnosti koja obuhvaća jedinstvo u različitosti, kako u takvu iskustvenu sinodalnost Istoka uklopiti primat rimskog biskupa. Polazište je uglavnom usuglašeno a to je zajedničko iskustvo prvog tisućljeća. Unutar prvog tisućljeća određeno iskustvo i mogući model nudi povijesna institucija *pentarhije* (pet patrijarhata) u kojoj je Rim zauzimao prvo mjesto, što ni pravoslavni ne osporavaju. Interpretaciju i ulogu prvog mjesta nije lako uskladiti iz katoličke i pravoslavne perspektive, pogotovu u kontekstu zapadnog razvoja univerzalnog primata u jurisdikcijskom smjeru u okviru prva tri stoljeća drugog tisućljeća i u razumijevanju dogme Prvog vatikanskog sabora.

Prije hvatanja ukoštac s ovim zajedničkim pitanjima čini se da će kršćanski Istok morati usuglašavati pitanja primata i jurisdikcije unutar samog pravoslavlja, na što ukazuju problemi i teme iz Krete.¹⁸ Dokument iz Chietija je svakako dobar pravac u pravom smjeru.

---

¹⁸ Više u Niko IKIĆ, „Sveti i veliki sabor Pravoslavne Crkve. Pogled iznutra i izvana“, *Vrhbosnensia* 20 (2016.), 747-746.